

GEWONE VLAMINGEN ?

De jodenjagers van de Vlaamse SS in Antwerpen, 1942

(Deel 1)

LIEVEN SAERENS *

IN DE VOORBIJE JAREN KWAM HET ONDERZOEK NAAR DE JODENVERVOLGING IN BELGIË IN EEN STROOMVERSNELLING TERECHT. ZO STONDEN IN HET BIJZONDER DE MEDEWERKING VAN DE ANTWERPSE AUTORITEITEN EN – IN AUGUSTUS 1942 – VAN DE LOKALE ANTWERPSE POLITIE IN DE SCHIJNWERPERS. TOCH BLEVEN MEERDERE BELANGRIJKE ASPECTEN ERVAN NOG IN HET DUISTER. ZO KON DE VRAAG WIE NU EIGENLIJK DE ANTWERPSE JODENJAGERS WAREN NOG NIET VOLLEDIG WORDEN BEANTWOORD. IN DIT TWEELIEDIG ARTIKEL TRACHTEN WE DEZE LEEMTE OP TE VULLEN DOOR EEN GROEPSPORET UIT TE TEKENEN VAN DE JODENJAGERS VAN DE SIPO-SD EN VAN DE ALGEMEENE SS-VLAANDEREN IN DE SCHELDESTAD. HOE ‘GEWOON’ WAREN ZE, HOE OPEREERDEN ZE EN WAT DREEF HEN ?

Vooraf

Dit onderzoek steunt in belangrijke mate op de persoonsdossiers van het Militair gerecht (Auditoraat-generaal). In totaal werden ongeveer 60 dossiers doorgenomen. Naast gegevens over de jodenvervolging bevatten de dossiers ook heel wat interessante persoonlijke gegevens over de daders. Belangrijk zijn de SS-Stamkaarten, zoals in mei 1945 in een gebouw van de Waffen-SS in Keulen ontdekt door de inspecteur van de Veiligheid van de Staat Maurice Miller. Ze bevatten onder meer gegevens over de juiste datum van toetreding tot de SS-Vlaanderen en lidmaatschappen van vooroorlogse “politieke” partijen. Dat laatste gegeven dient echter steeds met de nodige voorzichtigheid te worden benaderd. Niet alle SS’ers gaven een exhaustief overzicht van hun vooroorlogse lidmaatschappen. Sommigen beschouwden jeugdbewegingen als het Jongdinaso zelfs niet als een politieke partij. Voor sommige SS’ers is het evenmin duidelijk of ze niet veeleer pas tijdens de oorlog tot de door hen vermelde partij toetraden. Over de Duitse verantwoordelijken van de Sicherheitspolizei (Sipo) und Sicherheitsdienst (SD), kortweg Sipo-SD, blijven de biografische gegevens evenwel uiterst schaars. Dat heeft mede te maken met het feit dat na de oorlog geen enkel kopstuk van de Antwerpse Sipo-SD werd berecht. Voor de Vlaamse SS’ers lagen de kaarten anders. De meeste onder hen kwamen na de oorlog voor het gerecht. Ondanks de schat aan informatie laten de beschikbare gegevens, zoals bewaard in de dossiers op het Auditoraat-generaal, niet toe om tot een doorgedreven prosopografisch onderzoek te komen. Een belangrijk deel van de sociale achtergrond van de Vlaamse SS’ers-jodenjagers blijft vooralsnog in het duister. Toch kunnen we een voorlopig ‘groepsportret’ uittekenen.

I. De Antwerpse Sipo-SD

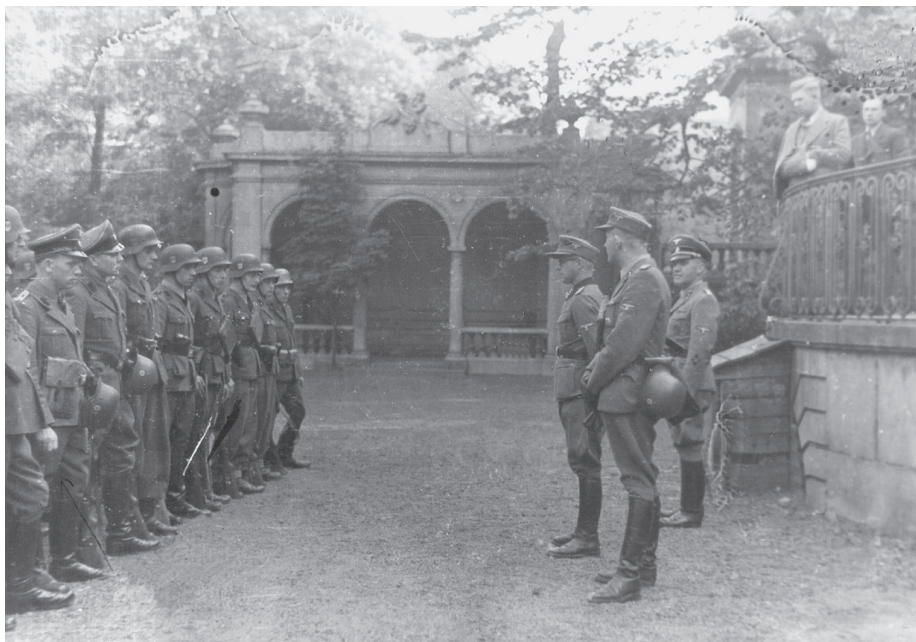
De Sipo-SD *Aussendienststelle* (buitenpost) Antwerpen hing af van de Sipo-SD *Dienststelle* (hoofdkwartier) Brussel ¹. Ze zetelde aanvankelijk in de Dellafaillelaan 21, net naast het Nachtegalenpark, op de grens tussen Antwerpen en Wilrijk. In tegenstelling tot andere Duitse diensten, die zich in het Antwerps stadscentrum vestigden, koos de Sipo-SD dus voor een meer residentiële buitenwijk. Hiermee volgde de Antwerpse Sipo-SD een gewoonte die oorspronkelijk vooral in trek was bij de SD. Deze toonde van bij haar oprichting een voorkeur voor rust en afzondering in rijke woonwijken buiten het stadscentrum. Pas omstreeks augustus / september 1943 verhuisde de Sipo-SD naar het Antwerpse stadscentrum, de Koningin Elisabethlei 22. Hoofd van de Antwerpse Sipo-SD was aanvankelijk de 44-jarige *SS-Hauptsturmführer* en *Kriminal-Rat* Wilhelm Müller, afkomstig van de *Stapoleitstelle Düsseldorf*. In 1941 zou hij hoofd van de Sipo-SD Charleroi worden. Op 14 juli 1941 werd hij vervangen door de 29-jarige *SS-Hauptsturmführer* en *Kriminal-Kommissar* dr. Max Werner, voordien verbonden aan het *Reichssicherheitshauptamt* (RSHA) in Berlijn. Ongeveer twee jaar later, op 16 april 1943, werd Werner in de burelen van de Sipo-SD neergekogeld. Over het motief van de dader – een zekere Korisck van de Antwerpse Sipo-SD, die net uit Polen was overgekomen – is tot dusver niets bekend. De vervanger van Werner werd de 35-jarige *SS-Hauptsturmführer* Karl Fielitz. Sinds 1939 was hij bij de SD in dienst getreden, meer bepaald bij de *Heimatsdienststelle SD Abschnitt Bremen* ².

Stellvertreters (plaatsvervangers, adjudanten) van Wilhelm Müller, Max Werner en Karl Fielitz waren achtereenvolgens *SS-Obersturmführer* en *Kriminal-Sekretar* Erich Welker, *SS-Obersturmführer* en *Kriminal-Kommissar* Otto Desselmann, *SS-Untersturmführer* en *Kriminal-Obersekretär* Fritz Abicht, *SS-Obersturmführer* en *Kriminal-Kommissar* Werner Borchardt en *SS-Untersturmführer* en *Kriminal-Angestellter* Hubert Wigger. De *Stellvertreters* waren tegelijkertijd hoofd van de *Sicherheitsdienst* (SD). Welker was

---

1 Over de wording en structuur van de Sipo-SD in België : ALBERT DE JONGHE, “De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel. Eerste deel : de *Sicherheitspolizei* in België”, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, nr. 3, 1974, p. 23-29; ETIENNE VERHOEYEN, *België bezet. 1940-1944. Een synthese*, Brussel, 1993, p. 394-395, 406-414; ÉRIC PAQUOT, “Police allemande ! La mise en place”, in FRANCIS BALACE (red.), *Jours de guerre*, dl. 5 : 1940. *Jours de chagrin*, band 1, Bruxelles, 1991, p. 110-117.

2 WINNE GOBYN, *Der Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst. Een casestudie van de Gentse Aussenstelle (1940-1945)*, Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, UGent, 2002, p. 41, die er eveneens op wijst dat aanvankelijk (1 augustus 1940) een zekere *SS-Obersturmführer Kriminal-Kommissar* Appel, afkomstig van de Gestapo te Saarbrücken, als leider van de *Aussendienststelle* Antwerpen werd aangeduid (p. 34); Fiches Sipo-SD en Getuigenis gewezen lid Sipo-SD Antwerpen Jan Schuermans (over hem, zie verder), 10.11.1944 [SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nrs. 80 en 102]; Bestand Abwehr/Sipo-SD, Dossier Karl Fielitz [SOMA, Archief Veiligheid van de Staat, AA 1312]; FABRICE MAERTEN, *Du murmure au grondement. La résistance politique et idéologique dans la province de Hainaut pendant la Seconde Guerre mondiale (mai 1940-septembre 1944)*, dl. 1, Mons, 1999, p. 254.

- Anno 1944 : de Antwerpse Sipo-SD in haar hoofdkwartier in de Koningin Elisabethlei nr. 22. Rechts, voor het terras, van links naar rechts : Hubert Wigger, de chef van de Sipo-SD Karl Fielitz en Ernst Laïs (staande achter Fielitz). Op het terras, in burger, van links naar rechts : het hoofd van de *Judenabteilung*, Erich Holm, en vertaler Bob Chantraine. (Foto SOMA)

afkomstig van de *Kriminal-Polizei* in Berlijn. De 31-jarige Desselmann, afkomstig van de *SD-Leitabschnitt Berlin* en een tijd verbonden aan de Sipo-SD Brussel, werd samen met Werner op 16 april 1943 door Korisck neergeschoten. Zijn opvolger, de 45-jarige Abicht, was afkomstig van de *Stapo Leipzig* en in de periode augustus 1942-februari 1943 chef van de Sipo-SD in Gent. Hij bleef slechts korte tijd in Antwerpen. Op 24 mei 1943 werd hij overgeplaatst naar Brussel, om enkele weken later *Leiter* van het *Sipo-SD Sonderkommando Dinant* te worden. Op 25 juni 1944 werd hij in Dinant door verzetslui doodgeschoten. Borchardt zou in mei 1943 van het *Reichsicherheitshauptamt* (RSHA) in Berlijn zijn gekomen. Aangezien hij niet aan de verwachtingen voldeed, werd hij op 1 februari 1944 door Fielitz overgeplaatst, om op 18 maart van dat jaar *Judenreferent* van de Sipo-SD in Brussel te worden. Zijn opvolger, de 40-jarige ingenieur Wigger, was zelf afkomstig van de Sipo-SD in Brussel en sinds 1935 verbonden aan het RSHA (Gestapo)³.

3 WINNE GOBYN. *Der Sicherheitspolizei und Sicherheitsdienst...*, p. 44; Getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944, en Fiches Sipo-SD [SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nrs. 102 en 80]; Nota van Jan Van Schoor over Sipo-SD Antwerpen t.b.v. Antwerps Krijgsauditeur Van de Reydt, 10.7.1945 [Auditoraat-generaal, Dossier Julius (Jan) Van Schoor].

De Sipo-SD was in verschillende *Abteilungen* onderverdeeld, op hun beurt onderverdeeld in *Sachgebiete* (Sekties) en *Referate*. *Abteilung IV* was de beruchte Gestapo (*Geheime Staatspolizei*), waaronder in Duitsland de *Judenabteilung*, *Abteilung IV (Sachgebiet) B (Referat) 4*, ressorteerde, onder leiding van Adolf Eichmann. Voor België zag het Sipo-SD-organogram er aanvankelijk anders uit. Tot februari 1943 werd er de *Judenabteilung* voor de buitenwereld omschreven als *Abteilung II C*, nadien droeg ze het nummer IV B 3, om na maart 1944, net als in Duitsland, het nummer IV B 4 te krijgen ⁴.

Hoofd van de Antwerpse *Judenabteilung* van de Sipo-SD was vanaf 7 augustus 1940 de 28-jarige SS-*Oberscharführer* Erich Holm, afkomstig uit de havenstad Hamburg. Naast zeeman, was hij ook loodgieter “en zo wat van alles” geweest ⁵. Hij zou zijn functie van *Judenreferent* gans de bezetting uitoefenen. Zijn superieuren waren vol lof over hem. Antwerps Sipo-SD leider Karel Fielitz kon in 1943 enkel de mening van zijn voorganger beamen : “*Holm zeigt in seiner Arbeit einen grossen Eifer und erledigt mit grossen [unermüdlichen] Fleiss die anfallenden Arbeiten zufriedenstellend*”. Een negatief puntje was volgens Fielitz wel dat Holm graag “opschepte”. Joden die in aanraking met Holm waren gekomen, waren heel wat minder over hem te spreken. Maurice Benedictus, lid van het directiecomité van de door de bezetter opgerichte Vereniging van de Joden in België omschreef hem na zijn vlucht naar Portugal einde 1942 als “*Brute sanguinaire (...) Alcoolique*”. Jan Schuermans, voormalig *Hilfspolizeibeamter* en *Dolmetscher* (vertaler) van *Abteilung IV D 2* van de Sipo-SD Antwerpen, beamde dat in zijn naoorlogse getuigenis van november 1944 : “Holm was een volmaakte bruuft tegenover de joden. Hij had altijd het hoogste woord, is zeer diplomaat en blaast zich op, doch is innerlijk een grote bangerik”. Tevens verklaarde hij dat Holm “vóór 1940 verschillende malen in België (Antwerpen) is geweest”. Dat wordt bevestigd door de getuigenis van een gewezen Antwerpse politieagent van de Bijzondere Opdrachten. Daaruit blijkt dat Holm vanaf omstreeks 1939, onder het mom van reporter, aan de Antwerpse haven Britse en Franse schepen bespioneerde. Dat hoeft evenwel niet te betekenen dat Holm toen reeds met Antwerpse anti-joodse middens in contact stond : geen enkele van de Antwerpse antisemieten en jodenjagers leek Holm reeds van voor de oorlog te kennen ⁶.

Vanaf 1942 werd Erich Holm bijgestaan door de 29-jarige Karl Vierk, een in Brünn geboren SS-*Oberscharführer* en *Kriminal-Sekretär*, die ook een tijd verbonden was aan

---

4 MAXIME STEINBERG, *Le dossier Bruxelles-Auschwitz. La police SS et l'extermination des Juifs de Belgique*, Bruxelles, 1980, p. 47, 61.

5 Verklaring gewezen Antwerps Sipo-SD-lid Louis De Bra, 12.9.1944 (Auditoraat-generaal, Dossier Gaston De Brandt).

6 Privé-archief, afschrift van steno-blok van de Sipo-SD Antwerpen, zoals gedicteerd door Karl Fielitz, 1944; Getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944 (SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nr. 102); MAURICE BENEDICTUS, *Rapport condensé sur quelques allemands ayant joué un rôle dans le drame juif en Belgique*, Lissabon, 1943, c (SOMA, Archief Salomon Ullmann, Mic 41 / 7); Notities politieagent Jan Pauwels van de Bijzondere Opdrachten (met dank aan Etienne Verhoeven).

Abteilung I (Organisation, Personal-, Haushalts- und Wirtschaftsangelegenheiten) van de Sipo-SD Antwerpen. Voordien, vanaf 4 september 1940, had hij gewerkt voor de Sipo-SD Gent. Later zou hij worden overgeplaatst naar de Sipo-SD in Brussel. In maart 1943 werd hij vervangen door de 53-jarige SS-*Untersturmführer* Ernst Friedrich Laïs, afkomstig uit Baden-Württemberg. Sinds 1919 werkte Laïs voor de Duitse politie. In 1933 trad hij toe tot de NSDAP. Net voor de oorlog zou hij voor de *Kripo (Kriminal-Polizei) Stelle Konstanz* hebben gewerkt. Na zijn legerdienst in Frankrijk, werd hij in januari 1941 naar België gezonden, waar hij aanvankelijk in Brussel als *Kriminal-Sekretar* werkzaam was bij de *Kriminal-Polizei, Abteilung V* van de Sipo-SD. Kort daarna, in april 1941, werd Laïs naar het concentratiekamp van Breendonk overgeplaatst. Daar liet hij zich vooral opmerken door het brutaliseren van joodse gevangenen. ‘Arische’ gevangenen sloeg hij nooit. Ook gaf hij al eens de opdracht de porties voor joodse gevangenen te verminderen. In februari 1942 kwam hij bij de Sipo-SD Antwerpen terecht. Daar werkte hij niet alleen voor Holm, maar was hij ook opnieuw gelast met de *Abteilung Kriminal-Polizei*. De reeds geciteerde Jan Schuermans van de Sipo-SD Antwerpen gaf volgend beeld van Laïs : “Hij is een echt brutaal beest. Zij die in zijn handen vielen, kwamen er niet gemakkelijk van af. Hij heeft in 1941 in Breendonk dienst gedaan. Gelukkig had hij niet al te veel gevangenen, anders zou hij wel de ‘terreur’ van de *Dienststelle* Antwerpen geworden zijn”⁷.

Het gebeurde wel meer dat leden van andere *Abteilungen* van de Sipo-SD Antwerpen bij de vervolging van joden betrokken raakten. Zo verklaarde de Antwerpse jodenjager Felix Lauterborn, die verder nog ter sprake zal komen, na de oorlog dat ook SS-*Haupt-scharführer und Kriminal-Oberassistent* Ferdinand Frankenstein, geboren in Viehborg in 1906 en *Leiter* van *Abteilung IV D3 (Bekämpfung von Widerstandsorganisationen)*, meehielp aan de aanhouding van joden⁸. Dat was ook voor de Vlaamse *Dolmetschers* (vertalers) van andere Sipo-SD-diensten het geval.

II. Vlaamse vertalers (Dolmetschers) van de Judenabteilung van de Sipo-SD Antwerpen

Volgens naoorlogse verklaringen werden minstens volgende personen *Dolmetscher* bij de *Dienststelle* Holm : Julius (Jan) Van Schoor, Pieter Ganses, Gustaaf Fortan, Joris Wiethase, Joris Crespin, Raymond Plovy en Frans Backx⁹. Het ging om twee

7 Fiches Sipo-SD en Getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944 (SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nrs. 80 en 102); PV van verhoor Luc Remacle, 13.4.1946 (Auditoraat-generaal, Dossier Luc Remacle); Auditoraat-generaal, Dossiers Felix Lauterborn en konsoorten; PATRICK NEFORS, *Breendonk. De geschiedenis. 1940-1945*, Antwerpen, 2004, p. 216-218.

8 Auditoraat-generaal, Dossiers Felix Lauterborn en konsoorten.

9 Zie o.m. : Getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944 (SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nr. 102); Organogram Sipo-SD Antwerpen [SOMA, Archief Veiligheid van de Staat (Bestand Abwehr/Sipo-SD), AA 1312].

veertigers en vier twintigers. Met uitzondering van Plovy waren allen uit Antwerpen zelf afkomstig, of woonden ze er reeds van in hun kinderjaren. Alhoewel allen duidelijk een gebrek aan empathie voor hun joodse slachtoffers toonden, is het opvallend dat meerderen reeds voor de oorlog bijzonder met joodse medeburgers vertrouwd moeten zijn geweest. Even opvallend is dat geen van hen een strafregister had.

Over de juiste opeenvolging van Erich Holms *Dolmetschers* bestaan er wat onduidelijkheden. Evenmin is bekend wie de eerste *Dolmetscher* van Holm was. Mogelijk ging het om de 44-jarige bediende Jan Van Schoor, die sinds 15 oktober 1940 voor de Sipo-SD Antwerpen werkte ¹⁰. Volgens zijn eigen naoorlogse verklaring werd hij in 1942 zowel lid van de DeVlag als van het VNV. De gewezen medewerker van de Sipo-SD Antwerpen, Jan Schuermans, vermeldde na de oorlog Pieter Ganses als eerste *Dolmetscher*, maar die trad pas op 1 februari 1942, op 41-jarige leeftijd, bij de Sipo-SD in dienst, dus ongeveer 18 maanden na de benoeming van Holm. Ganses, een ingenieurscheikundige, gespecialiseerd in de criminologie, was de zoon van een scheepsloods in Oostende. Om een of andere reden had hij zijn hogere studies in het buitenland gedaan, meer bepaald aan de *Flämische Hochschule Rüdeshelm (General von Bissing-Stiftung)* en de *École du Génie civil* in Parijs. Vanaf omstreeks 1927/1930 tot 1939 was hij als deskundige bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen opgetreden, maar “wegens moeilijkheden” nadien zonder werk gevallen en aan lager wal geraakt (of *vice versa*?). Uit wat die “moeilijkheden” bestonden, konden we niet achterhalen. Hadden ze te maken met nazi-sympathieën, of onder meer met “hoogmoedswaanzin”, zoals zijn stiefvader later verklaarde? Ook Ganses’ moeder was niet over haar zoon te spreken. Wegens een “geldkwestie” – in feite diefstal – was het al in 1938 tot een definitieve breuk tussen beiden gekomen ¹¹.

Reeds vóór de oorlog was Pieter Ganses “in onderhandeling” getreden met een zekere Dr. Pr. Heesz, “welke zich te Berlijn bezighield met criminalistiek”, om bij hem aan het werk te kunnen. Was het daarom dat hij op 15 mei 1940, op verdenking van spionage, door de Belgische politie als ‘verdachte’ werd gearresteerd? Nog steeds op zoek naar werk, trad hij op 25 mei 1941 als vrijwilliger in dienst bij de *SS Freiwilligen-Standarte Nord-West* in Hamburg-Langenhorn. Drie maanden later, op 25 augustus, kreeg hij zijn ontslag wegens lichamelijke ongeschiktheid. Van 15 tot 22 januari 1942 was hij in Mortsel tewerkgesteld bij de *Luftwaffen-Frontreparaturwerk Erla*, een fabriek waar vliegtuigen

---

¹⁰ Handgeschreven correctie/aantekening bij getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944 (SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nr. 102). Jan Van Schoor zelf vermeldde na de oorlog een zekere Gartzten, “die van Duitse nationaliteit was en [nadien] bij de *Wehrmacht* geroepen werd”, als eerste *Dolmetscher* [Nota van Jan Van Schoor over Sipo-SD Antwerpen t.a.v. Antwerps Krijgsauditeur Van de Reydt, 10.7.1945 (Auditoraat-generaal, Dossier Julius (Jan) Van Schoor)]. De naam Gartzten vonden we echter in geen enkel ander dossier terug.

¹¹ Auditoraat-generaal (Bestendige Krijgsraad), Dossier Pieter Ganses.

van de Duitse *Luftwaffe* werden hersteld en waar ook verscheidene andere jodenjagers-SS'ers werkten. Daarop kwam hij in dienst bij de Sipo-SD in Antwerpen, "afdeling Holm-Joden". Naast vertalen en op wacht staan, bestond zijn taak erin "de joden op te sporen", d.w.z. "nagaan of ze in het jodenregister bekend waren, of ze een ster droegen, of hun onderneming het speciale opschrift : 'Jodenonderneming' droeg, of ze op hun opgegeven adres wel verbleven; wat zij deden". Hij vatte zijn taak blijkbaar 'ernstig' op. Van 1 maart tot 10 juli 1942, hield hij een dagboek bij, dat 57 namen van joden bevatte. Op 22 juli 1942 was hij, samen met *Feldgendarmen*, betrokken bij de aanhouding van joodse pendelaars op de trein Brussel-Antwerpen. Het ging hier om de eerste Duitse actie in het kader van de deportatie naar het 'Oosten'. Een joodse getuige herinnerde zich na de oorlog het optreden van Ganses maar al te goed : "Hij sloeg een zwangere vrouw en een andere vrouw met de vuist op het gelaat en de borsten. (...) In de trein [naar de Mechelse Dossin-kazerne, van waaruit de joden naar het 'Oosten' werden gedeporteerd, LS] nam hij de bewaking over van de *Feldgendarmerie* die zich correct gedroeg en bedreigde joden met een blote revolver"¹².

Op 1 september 1942 verhuisde Pieter Ganses naar Berlijn, waar hij als wetenschappelijk medewerker tewerkgesteld werd bij het *Kriminaltechnischen Institut der Sicherheitspolizei beim Reichskriminalpolizeiamt*, waar ook de bewuste Dr. Heesz werkte. Voortaan – we zijn in de periode van de grote jodenrazzia's – traden andere collaborateurs in de *Dienststelle* Holm op de voorgrond, waaronder Felix Lauterborn en Gustaaf Vanniesbecq. Ganses, Lauterborn en Vanniesbecq leken aan elkaar gewaagd, en dat niet alleen inzake hun aandeel in de jodenvervolging. In dronken toestand durfden ze op café al eens hun revolver bovenhalen om 'in de lucht' te schieten. Soms schoten ze ook gericht. Tot verbazing van de baas van zijn stamcafé De Merel koos Ganses op een dag diens "patat-frietketel" in de keuken als doelwit uit. Jodenjager-SS'er Karel Maes van zijn kant hield ervan om met zijn revolver op duiven en vogels te schieten¹³. Op Vanniesbecq, Lauterborn en Maes komen we verder nog uitvoerig terug.

Pieter Ganses werd opgevolgd door zijn leeftijdsgenoot, de 41-jarige Gustaaf Fortan, een gewezen *chef garde* in een staalfabriek. Naar eigen zeggen was Fortan in de vooroorlogse periode niet in Nieuwe Orde-gezinde organisaties actief. Alleszins werd hij van in het begin van de bezetting "*un fervent germanophile*". Vanaf oktober 1941 was hij lid van de Algemeene SS-Vlaanderen. Tevens werd hij lid van de DeVlag. Omwille van zijn verregaande pro-Duitse activiteiten zou hij in december 1941 door zijn werkgever

12 Auditotraat-Generaal (Bestendige Krijgsraad), Dossier Pieter Ganses. Over de aanhoudingen van 22-23 juli 1942 : LIEVEN SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*, Tielt, 2000, p. 589-591.

13 Auditoraat-generaal (Bestendige Krijgsraad), Dossier Pieter Ganses; Auditoraat-generaal, Dossiers Gustaaf Vanniesbecq en Felix Lauterborn; Auditoraat-generaal, Dossiers Frans Packet en konsoorten (dossier Karel Maes).

• Raymond Plovy, vertaler van de Dienst Erich Holm, in lederen Sipo-SD-uitrusting, 1943.
(Foto Auditoraat-generaal)

ontslagen zijn. Van 1 juni tot 1 september 1942 was hij aan de Sipo-SD Brussel verbonden. Vervolgens trad hij in dienst bij Erich Holm. Einde november 1942 werd hij naar de Sipo-SD Charleroi overgeplaatst ¹⁴.

Blijkbaar beschikte de *Dienststelle* Holm, naast Gustaaf Fortan, in die periode over nog een tweede *Dolmetscher*. Gezien het cruciale tijdstip in de Antwerpse jodenvervolging – de zomer van 1942 en volgende – is dit niet uit te sluiten. Volgens gewezen Antwerps Sipo-SD-lid Jan Schuermans werd Pieter Ganses opgevolgd door de 20-jarige Joris Wiethase. Zijn vader, Edgar Wiethase, was niet alleen een bekend kunstschilder maar ook een militante, Nieuwe Orde-gezinde Vlaams-nationalist. Edgar Wiethase was lange tijd bevriend met de pangermanist Jan Matthijs Brans en zijn oud-leraar aan het Antwerps Koninklijk Atheneum, de germanofiel Pol De Mont. Tijdens de oorlog abonneerde hij zich op *De SS-Man* ¹⁵. Zijn zoon, Joris Wiethase, leek evenwel geen Nieuwe Orde-gezinde achtergrond te hebben en als oud-leerling van het Antwerps Koninklijk Atheneum moet hij, net zoals zijn vader, allicht ook joodse klasgenoten hebben gehad. Vóór de oorlog was hij actief in de katholieke scoutsbeweging. Hij bleek uiterst sportief aangelegd. Naast zeilen en zwemmen deed hij ook aan boksen, schermen en paardrijden. Tijdens de bezetting trad hij al snel toe tot de in 1938 opgerichte Nationaal-Socialistische Vlaamsche Arbeiderspartij (NSVAP) toe, om het vervolgens tot Opperschaarleider van de in 1941 gestichte nationaal-socialistische jeugdorganisatie Vlaamsche Jeugd te brengen. Aanvankelijk liet hij zijn artistieke ambities primeren. Op zijn inschrijvingsformulier voor het Jeugdleaderskader van de Vlaamsche Jeugd vulde hij nog in mei 1941 in dat hij hoopte in Duitsland toegepaste kunst en filmkunst te studeren. Het liep echter anders. Op 3 augustus 1942, slechts een tiental dagen vóór de Antwerpse jodenrazzia's startten, volgde zijn overgang naar de Algemeene SS-Vlaanderen. Drie maanden later, op 5 december 1942, nam hij dienst bij de *Waffen-SS*, als tankgrenadier bij de *Panzerdivision Adolf Hitler*. De tijd van “de grote jodenacties”, zoals die later door een aantal jodenjagers haast nostalgisch werd omschreven, was intussen reeds achter de rug ¹⁶.

Na Gustaaf Fortan en Joris Wiethase kwam de 23-jarige regent in de scheikunde Joris Crespin in dienst. Alhoewel een van zijn tantes van joodse afkomst was, was hij medestichter van de in 1937 opgerichte anti-joodse Dietsche Opvoedkundige Beweging (DOB). Aan zijn Duitsgezindheid was allicht de invloed van zijn leraar geschiedenis aan

¹⁴ Uiteenzetting der feiten Krijgsauditoraat Brussel inzake Sipo-SD Charleroi (SOMA, AA 310).

¹⁵ Getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944 (SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nr. 102); Informatie Jos Verhoogen en Luc Vandeweyer, waarvoor dank. Wiethase sneuvelde als *Waffen-SS*'er op 1 mei 1945 in Duitsland (Elsholz), waardoor ik zijn periode als *Dolmetscher* niet exact kon verifiëren. Het feit dat Wiethase *Dolmetscher* van de *Dienststelle* Holm was, wordt o.m. bevestigd door een organogram van de Sipo-SD Antwerpen [SOMA, Archief Veiligheid van de Staat (Bestand Abwehr/Sipo-SD), AA 1312].

¹⁶ Verhoor Felix Lauterborn, 11.10.1945, en Inschrijvingsformulier Vlaamsche Jeugd en *SS-Stamkaart* Joris Wiethase, 1941-1942 [Auditoraat-generaal (Bestendige Krijgsraad), Dossier Joris Wiethaese].

de Antwerpse Stedelijke Normalschool, Robert Van Roosbroeck – tijdens de bezetting Antwerps schepen van onderwijs en naar verluidt medestichter van de Algemeene SS-Vlaanderen – niet vreemd. Voor de oorlog zou Crespin ook enkele reizen naar Duitsland hebben gemaakt, waar hij in de ban van het nationaal-socialisme raakte. Zijn ouders waren allesbehalve Duitsgezind. Bij het begin van de bezetting waren ze naar Engeland gevlucht. Tijdens de oorlog militeerde Crespin verder in de DOB en trachtte hij mee de omstreeks juli-augustus 1940 gestichte Nationaal Socialistische Beweging in Vlaanderen (NSBiV) uit te bouwen. In december 1940 trad hij tot de Algemeene SS-Vlaanderen toe. Op 14 maart 1941 werd hij vrijwilliger bij het Legioen SS Westland (*Waffen-SS*), maar in juli 1941 werd hij afgekeurd. Vervolgens werd hij vertaler bij de *Waffen-SS* in Antwerpen. Van september 1941 tot december 1942 was hij onderwijzer aan de Duitse School in Antwerpen, allicht dankzij bemiddeling van Van Roosbroeck. Op 1 december 1942 engageerde hij zich voor de Sipo-SD als *Hilfspolizeibeamter*. In januari 1943 werd hij door de Sipo-SD Antwerpen aangeworven, waar hij aanvankelijk bij *Abteilung III (Lebensgebiete)* werd tewerkgesteld. Enkele maanden later, in april 1943, kwam hij als *Dolmetscher* op de *Dienststelle* Erich Holm terecht. Naar eigen zeggen werd hij reeds na enkele maanden, einde juli 1943, bij de *Sturmbrigade Langemarck* ingelijfd. Zijn individuele *SS-Stamkaart* vermeldt echter: “Dienst verlaten: 23 november 1943. Reden: Wapen SS”¹⁷.

Joris Crespin werd opgevolgd door de 21-jarige Oost-Vlaming Raymond Plovy¹⁸. Net als Crespin leek hij uit een niet-collaboratiegezind milieu te komen. Zijn vader was een oud-stijder uit de Eerste Wereldoorlog, politiecommissaris in het Oost-Vlaamse Aalter en minstens tegen het einde van de bezetting lid van de verzetsorganisatie het Geheim Leger. Raymond Plovy zelf was tot einde 1942 leerling aan het Koninklijk Atheneum in Gent en tot omstreeks april 1942 volgde hij als vrije student een cursus geschiedenis aan de Universiteit van Gent. Aan het Gents atheneum had hij een tijd Leopold Flam als leraar, een van de bezielers van het joods verzet in Antwerpen. Vooroorlogse lidmaatschappen van Nieuwe Orde-gezinde organisaties zijn van Plovy niet bekend. Vast staat wel dat hij minstens vanaf april 1942 lid van de DeVlag was en dat hij voorkwam op een VNV-lijst van Aalter. Op 1 maart 1943 nam hij – volgens zijn naoorlogse verklaringen “om reden van godsdienstige overtuiging” en “wegens mijn anticommunistische gevoelens” – dienst bij de *Waffen-SS*. Hij werd echter afgekeurd. Enkele maanden later, op 1 mei 1943, kwam hij bij de Sipo-SD Brussel terecht. Na een opleiding van twee maand als *Wachtmann* bij de *Stabskompanie der Sipo und SD*, werd hij bij de Sipo-SD Antwerpen ingedeeld, waar hij eerst de telefoondienst waarnam¹⁹.

17 Auditoraat-generaal, Dossier Joris Crespin.

18 Volgens de naoorlogse verklaring van Jan Van Schoor daarentegen werd Joris Crespin eerst enkele weken opgevolgd door de 25-jarige Jaak Heylaerts, sinds 16 juli 1943 voor de Sipo-SD werkzaam [Nota van Jan Van Schoor over Sipo-SD Antwerpen t.b.v. Antwerps Krijgsauditeur Van de Reydt, 10.7.1945 (Auditoraat-generaal, Dossier Julius (Jan) Van Schoor)].

19 Auditoraat-generaal, Dossier Raymond Plovy.

In september 1943 trad Raymond Plovy bij Erich Holm in dienst. Als *Dolmetscher* zorgde hij er niet alleen voor de vertaling tijdens de verhoren van Holm, maar tevens was hij betrokken bij “talrijke huiszoekingen en aanhoudingen van ondergedoken joden”. Op 23 juni 1944 werd hij – naar eigen zeggen “wegens dienstweigering en nalatigheid in mijn dienst” – naar Brussel overgeplaatst, waar hij bij de *Wachzug* “*Jungclaus*” terecht kwam. Gewezen Sipo-SD-man Jan Schuermans was opvallend positief in zijn oordeel over zijn vroegere collega: “Plovy was tamelijk zacht van karakter – wel opgevoed. Hij kwam slecht met Holm overeen. Hij is dan ook door toedoen van Holm terug naar Brussel geroepen geworden. Op verschillende ogenblikken kon ik uit Plovy’s spreken uitmaken, dat hij genoeg had van de *Sicherheitspolizei*”²⁰.

Als opvolger van Raymond Plovy werd de 29-jarige Frans Backx, vóór de oorlog handelsvertegenwoordiger bij de *Firme belgo-danoise*, aangesteld. Backx, die met een Duitse vrouw was gehuwd, had net zoals Gustaaf Vanniesbecq en andere Antwerpse collaborateurs, mogelijk reeds voor de oorlog contacten met de Duitse *Abwehr*. Als lid van Hercules, een uit Belgen bestaande sabotagegroep van *Abwehr II*, nam hij in september 1940 deel aan de operatie Wespennest II, een operatie die er op neerkwam een verbindingsbrug tussen Zwitserland en onbezet Frankrijk op te blazen. In oktober 1940 vestigde hij zich in Duitsland, waar hij op 12 november van dat jaar de Duitse nationaliteit verkreeg. Hij was er, net zoals Pieter Ganses, onder meer aan het *Reichs-sicherheitshauptamt* in Berlijn verbonden. In september 1943 werd hij naar de Sipo-SD Antwerpen als *Dolmetscher* overgeplaatst, waar hij eerst voor Ernst Laïš werkte en vanaf omstreeks begin juli 1944 voor Erich Holm. Jan Schuermans omschreef Backx als “een zeer overtuigd nazi” en “een zeer gevaarlijk persoon”²¹.

Tot de opdrachten van Erich Holms *Dolmetschers* behoorde het vergezellen van Antwerpse jodenjagers als Felix Lauterborn tijdens hun acties. Aangezien Lauterborn en co niet officieel lid van de Sipo-SD waren – ze oefenden hun functie “*Ehrenamtlich*” (als ereambt, niet-bezoldigd) uit –, waren de *Dolmetschers* nodig om aan de acties een officieel karakter te geven. Geregeld werden ook *Dolmetschers* van andere diensten ingezet. Zo hielp de 22-jarige bureelbediende Luc Remacle, broer van het Antwerpse SS-kaderlid Jos Remacle en sinds april 1942 secretaris van Erich Holms vertrouweling *Kriminal-Sekretar* Ernst Laïš, aan verscheidene aanhoudingen van joden mee. Net zoals zijn broer was hij reeds voor de oorlog Duitsgezind geworden en net zoals Frans Backx had hij mogelijk toen reeds contacten met de *Abwehr*. Alleszins stond hij voor de oorlog in verbinding met het Duits consulaat in Antwerpen. Remacle had een uitgesproken katholieke

20 Auditoraat-generaal, Dossier Raymond Plovy; Getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944 (SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nr. 102).

21 ETIENNE VERHOEYEN, “De Duitse *Abwehr* in België (september 1939-mei 1940)”, in *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, maart 1994, p. 374-386; Getuigenis Jan Schuermans, 10.11.1944 (SOMA, Deelarchief Auditoraat-generaal, AA 1912, nr. 102); Auditoraat-generaal, Dossier Frans Backx.

achtergrond. Hij volgde college aan het Antwerps Sint-Norbertusgesticht en was er lid van de Katholieke Studentenactie (KSA), de Missievereniging en de Vlaamsgezinde Rodenbachgilde. Ook engageerde hij zich in het lokale parochieleven (parochie Sint Michaël en Petrus), als actief lid van de toneelgroep Caritate en de zangkring Hoger Op.

Op een bepaald moment raakte Luc Remacle in de ban van het Nieuwe Orde-gezinde Vlaams-nationalisme. Hij was een tijd lid van het Jongdinaso, om vervolgens over te gaan naar het Algemeen Vlaamsch Nationaal Jeugdverbond (AVNJ), de fervent nazi gezinde jeugdorganisatie van het VNV. Na een jaar als bediende bij de Standaarduitgeverij in Antwerpen te hebben gewerkt, vervulde hij zijn dienstplicht. Tijdens de 18-daagse veldtocht werd hij krijgsgevangen genomen, maar hij kwam reeds op 1 juni 1940 vrij. Tijdens de bezetting trad hij, net zoals Joris Wiethase, aanvankelijk tot de Vlaamse Jeugd toe. Via de notoire nationaal-socialist Herman Van Puymbrouck nam hij dienst bij de *Werkschutz* – een soort voorloper van de Fabriekswacht – van de scheepswerf Cockerill Hoboken, waar de boten van de Duitse *Kriegsmarine* werden hersteld. Omstreeks september 1940 werd hij aangeworven om in Frankrijk een opleiding als *Abwehr*-agent te krijgen. Door loslippigheid van een van zijn medemakers liep het *Abwehr*-avontuur echter op een sisser af. Vervolgens werd hij controleur op het vliegveld van Deurne (*Bauleitung Luftwaffe*). Circa april 1941 meldde hij zich voor de *Waffen-SS*, maar hij werd afgekeurd wegens een oogletsel. Tenslotte kwam hij op 1 april 1942 bij de Sipo-SD-Antwerpen terecht, waar hij aanvankelijk als *Wachtmann* dienst deed ²².

Als lid van de Sipo-SD begeleidde Luc Remacle meerdere transporten van joden naar de Mechelse Dossinkazerne. Zijn beruchtste transport greep op 4 september 1943 plaats, toen in het kader van de zogenaamde actie Iltis ook de jacht op joden van Belgische nationaliteit was ingezet. In Antwerpen waren in de nacht van 3 op 4 september een 225-tal joden aangehouden. Zoals steeds werden een aantal Antwerpse vervoerfirma's door de Duitsers "opgeëist", "via bemiddeling van het Vervoerbedrijf". De eerste vrachtwagen vertrok met 80 slachtoffers en leverde hen 'zonder verdere incidenten' in Mechelen af. De tweede vrachtwagen bestond uit een tractor en een aanhangwagen. Het transport ging de geschiedenis in als "*le camion de la mort*". Op bevel van *SS-Untersturmführer* Ernst Laïs werden er niet minder dan 145 slachtoffers letterlijk op elkaar geperst. De laadruimte werd potdicht afgesloten. Plaats om te ademen, laat staan om ook maar een vin te verroeren was er nauwelijks. In de tractor namen de bestuurder – de jongste zoon van de verhuisfirma Jambers, Willy Jambers – en de jodenjager-SS'er Paul Martens plaats. Remacle zette zich in de cabine vooraan de aanhangwagen. Net zoals Martens was hij met een mitraillette gewapend. Alhoewel Martens in de aanhangwagen een "sterke

---

22 Auditoraat-generaal, Dossier Luc Remacle; Interview Maurice De Wilde met Luc Remacle, 9, 15 en 18.9.1981 (SOMA, Interviews van verzetslui en collaborateurs gerealiseerd in het kader van de BRT-televisiereeksen over de Tweede Wereldoorlog, AA 1825); Biografische informatie Philippe Van Meerbeeck, waarvoor dank; Interview Bruno De Wever met Luc Remacle (ADVN).

- De Antwerpse progrom van 14 april 1941. Toeschouwers bij de plundering van de synagoge in de Oostenstraat. Ook kinderen waren getuige.
(Foto Auditoraat-generaal)

gaslucht” had ontwaard, vertrok de vrachtwagen haast onmiddellijk. Om een of andere reden werd een omweg langs Wezemaal gemaakt. Aangezien de wagen overbelast was, werd in de omgeving van Wezemaal halt gehouden en contact opgenomen met de Sipos in Antwerpen voor een tweede vrachtwagen, hetgeen geweigerd zou zijn geweest. Intussen bleef het gebonk en geroep van de slachtoffers, die steeds meer gebrek aan lucht hadden, aanhouden. Het maakte echter totaal geen indruk op de begeleiders. Na een reis van meer dan twee uur bereikte de vrachtwagen de Mechelse Dossinkazerne. Bij aankomst was de balans negen doden door gasverstikking. De overigen konden nog nauwelijks of niet op hun benen staan. Veertien werden er afgevoerd naar een ziekenhuis in Mechelen. De confrontatie met één van de doden, aldus de naoorlogse verklaring van bestuurder Jambers, liet Remacle totaal onberoerd : “Een minder waarvoor moet gezorgd worden”²³.

---

²³ PV van verhoor Franciscus Jambers, 29.3.1945 en PV van verhoor Willy Jambers en Luc Remacle, 26.2.1948 (Auditoraat-generaal, resp. Dossier Jos Remacle en Dossier Luc Remacle).

III. De Algemeene SS-Vlaanderen

De Algemeene SS-Vlaanderen, gemeenzaam Vlaamse SS genoemd, ging in september 1940 van start als tegenhanger van andere Nieuwe Orde-gezinde politieke partijen zoals het VNV. Onder haar stichters bevonden zich heel wat Antwerpenaars, veelal dertigers of prille veertigers. Op 26 september 1940 telde de Algemeene SS-Vlaanderen allicht niet meer dan een paar honderd leden, met Antwerpen (80 leden) en Gent (50) als zwaartepunten. Einde 1940-begin 1941 kende ze echter een grote toeloop. Begin november 1940, op minder dan twee maanden tijd, zou het ledenaantal reeds tot ongeveer 950 zijn gestegen. Dagelijks zouden er een 50-tal nieuwe leden bijkomen. In zijn *Tätigkeitsberichte* voor de periode december 1940 maakte *Militärverwaltungschef* Eggert Reeder gewag van 3.200 leden. Hij voegde er evenwel aan toe dat vele “*Zweifelhafte Elemente*” waren toegetreten en dat een selectie aan de gang was, waarna er maar 700 à 1.000 leden overbleven. In september 1941 zou het ledenaantal opnieuw tot 1.800 zijn opgelopen. De provincie Antwerpen (Groot-Antwerpen ?) leverde blijkbaar het grootste aantal SS'ers. Bepaalde (naoorlogse) cijfers spreken van 50 tot meer dan 60 %. In oktober 1942 werd de Algemeene SS-Vlaanderen omgedoopt in 1ste Standaard van de Germaansche SS-Vlaanderen ²⁴.

De SS-Vlaanderen bestond uit 4 Stormbannen : Stormban I Provincie Antwerpen; Stormban II Provincie Oost-Vlaanderen; Stormban III Provincie West-Vlaanderen; Stormban IV Provincies Brabant en Limburg. Een Stormban was onderverdeeld in meerdere Stormen. Stormban I (provincie Antwerpen) bestond uit vier Stormen (1/1, 2/1, 3/1 en 4/1). Enkel Stormen 1/1 en 2/1 hadden op Groot-Antwerpen betrekking. Een Storm omvatte op haar beurt meerdere Troepen, die op hun beurt in Scharen waren onderverdeeld. Aan het hoofd stonden respectievelijk een Stormbanleider, een Stormleider, een Troepleider en een Schaarleider. Qua structuur was de Algemeene SS-Vlaanderen aanvankelijk onderverdeeld in de gewone, actieve SS-mannen – in principe tussen de 17 en 35 jaar oud, groter dan 1,70 m en beantwoordend aan de gestelde raciale en fysieke eisen – en de Beschermende Leden (BL). Deze laatste leden “betaalden een zekere financiële bijdrage en bezaten in ruil daarvoor het recht een zwart speldje met SS-runen te dragen, maar kregen geen uniform en waren ook niet verbonden aan dezelfde dienstverplichtingen als de actieve SS”. Op 18 september 1941 werd een nieuwe groep gecreëerd, weldra *Flandernkorps* (FK-mannen) genoemd. Het ging om diegenen

---

24 MAURICE DE WILDE & ETIENNE VERHOEYEN, *De kollaboratie*, (België in de Tweede Wereldoorlog, 5), Antwerpen/Amsterdam, 1985, p. 104, 109-110; BRUNO DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tiel, 1994, p. 371; Verslag Gotlob Berger an Heinrich Himmler over besprekingen in Vlaanderen, 17.9.1941 (SOMA, Archief GRMA, Mic. T 175 / R 68 / F 584759); BART CROMBEZ, “De Algemeene SS-Vlaanderen”, in *Bijdragen Navorsing- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, nr. 17, 1995, p. 189.

die niet aan de strengste (raciale) SS selectie-eisen voldeden, maar toch een uniform mochten dragen en aan bepaalde acties, zoals razzia's, konden deelnemen ²⁵.

In de loop van de bezetting veranderde de Vlaamse SS vijfmaal van algemeen leider. Driemaal ging het om dertigers, eenmaal om een prille veertiger en eenmaal om een prille twintiger. Eerste algemeen leider was de 36-jarige Antwerpse advocaat René Lagrou. Hij had reeds in 1933 de Kristene Vlaamsche Volkspartij (KVV) – een in het begin van de jaren 1920 in Antwerpen opgerichte Vlaams-nationalistische partij – in fervent anti-joodse en nazi gezinde richting doen evolueren. Toen de KVV in oktober 1933 werd opgeheven had Lagrou enige tijd bindingen met het Verdinaso. Tijdens de parlementsverkiezingen van 1936 kwam hij op voor het VNV : de eerste plaats werd bekleed door de anti-joodse publicist Ward Hermans, tijdens de oorlog eveneens medestichter van de Algemeene SS-Vlaanderen; Lagrou volgde op de tweede plaats. Reeds voor de oorlog had Lagrou contacten met de SD. In mei 1940 werd hij als 'verdachte' opgepakt en naar Frankrijk gevoerd. In februari 1941 werd Lagrou als algemeen leider van de SS opgevolgd door zijn boezemvriend, de 34-jarige Antwerpse ingenieur Jef De Langhe, gewezen 'rassentheoreticus' van het Verdinaso en een uitgesproken antisemiet ²⁶. Op 1 september 1941 kwam de leiding van de Algemeene SS-Vlaanderen in handen van de 38-jarige Oost-Vlaamse onderwijzer Raf Van Hulse, op 1 september 1942 in die van de 41-jarige Oost-Vlaamse accountant Jef François. Net zoals Lagrou en De Langhe was François uit het Verdinaso afkomstig. Van Hulse zelf had minstens sympathie voor het Verdinaso gehad. Tevens was hij lid geweest van de in 1929 opgerichte Vlaamsche Kampeergemeenschap, een van de eerste nazi gezinde organisaties in Vlaanderen. In de meidagen van 1940 had hij thuis de Belgische Staatsveiligheid op bezoek gekregen, maar hij was niet aangehouden ²⁷. In november 1943 kwam de leiding van de Vlaamse SS opnieuw in handen van een Antwerpenaar, de 21-jarige bediende Tony Van Dijck, naar verluidt gewezen lid van het Algemeen Vlaamsch Nationaal Jeugdverbond (AVNJ) en afkomstig uit een Vlaams-nationalistisch milieu, met onder meer sympathie voor het VNV ²⁸. Op François en Van Hulse komen we verder nog terug.

De adjudanten van de algemene leiders van de Algemeene SS-Vlaanderen waren – op uitzondering van de laatste - allen Antwerpenaren. Het ging om drie twintigers en drie dertigers. Adjudant van René Lagrou was, volgens de in de jaren 1980 door gewezen Vlaamse SS'ers opgestelde reeks *Vlaanderen in uniform*, de 27-jarige gemeentearchivaris

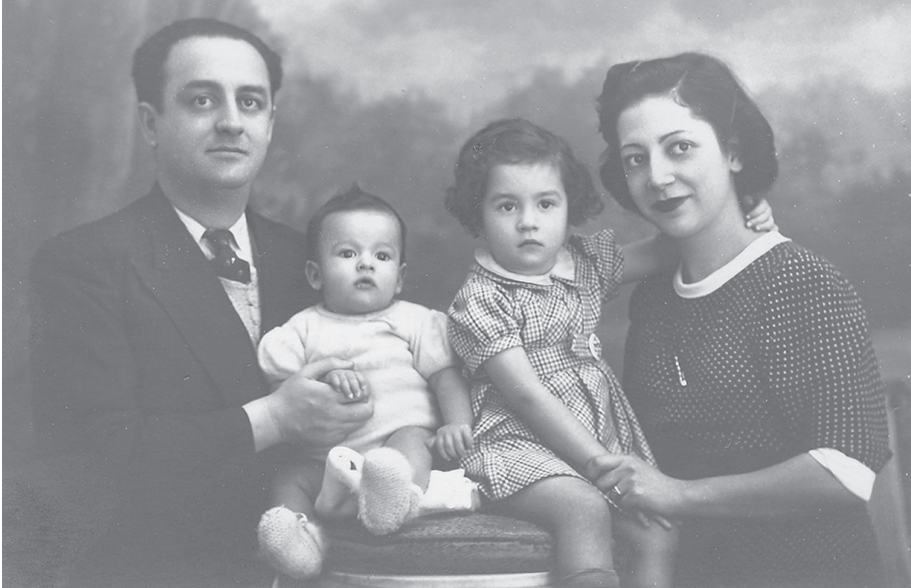
---

25 JAN VINCK, *Vlaanderen in uniform. 1940-1945*, dl. 4, Antwerpen, 1982, p. 336, 341-343; BART CROMBEZ, "De Algemeene SS-Vlaanderen"..., p. 170-171.

26 LIEVEN SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad...*, *passim*; BART CROMBEZ, "De Algemeene SS-Vlaanderen...", p. 165-166.

27 PIETER JAN VERSTRAETE, "Raf Van Hulse : een blijvend raadsel ?", in *TEKOS. Teksten, Kommentaren en Studies*, 1995, nr. 77, p. 75-82.

28 Dossier Tony Van Dijck, 1942-1944 (SOMA, Documenten Berlin Document Centre, AA 535); Interview Wim Meyers met Tony Van Dijck, 9.8.1988 (SOMA).

- Het joods-Turkse gezin Cordova-Navon. Op 17 december 1942 schreef SS-kaderlid Gaston De Brandt een brief naar de secretaris van Erich Holm, Ernst Laïs, waarin Nissim Cordova onterecht werd beschuldigd van de moord op SS-Stormbandleider August Schollen. Cordova werd zwaar mishandeld en kwam een tijd in Breendonk terecht. Uiteindelijk werd gans het gezin in 1943 naar Auschwitz gedeporteerd.
(Foto Auditoraat-generaal)

van Berchem en SS-*Oberscharführer* Gaston De Brandt. Als adjudant van Jef De Langhe wordt de 25-jarige bediende en SS-*Oberscharführer* August Schollen vermeld. Daarop volgde de 30-jarige bediende en SS-*Oberscharführer* Emiel Zurings, van 5 september 1941 tot eind april 1942 adjudant bij Raf Van Hulse. Zurings werd vanaf 1 mei 1942 als adjudant van Van Hulse opgevolgd door De Brandt, die ook een tijd – tot 14 november 1942 – adjudant bij Jef François was. Daarop volgden de 30-jarige bureelbediende en SS-*Unterscharführer* Jos Remacle (van 15 november 1942 tot juni 1943 adjudant bij Jef François), de hoger geciteerde 21-jarige bediende en SS-*Untersturmführer* Tony Van Dijck (vanaf juni 1943 adjudant bij Jef François) en de 35-jarige arbeider Victor Nobels, afkomstig uit de provincie Brabant (adjudant bij Tony Van Dijck) ²⁹.

Ook bij die adjudanten kunnen banden met het Verdinaso worden aangewezen. In een door hemzelf tijdens de oorlog opgesteld *curriculum vitae* – mogelijk in het kader van zijn sollicitatie bij de door de bezetter geïnitieerde corporatistische patroonsorganisatie Hoofdgroepering Toerisme – schreef Gaston De Brandt weliswaar dat hij voor de

---

²⁹ JAN VINCX. *Vlaanderen in uniform. 1940-1945*, dl. 4..., p. 323, 328-329, 341; Auditoraat-generaal, o.m. Dossiers Raf Van Hulse, Gaston De Brandt en Jos Remacle.

oorlog lid was van de socialistische partij (Belgische Werkliedenpartij), maar hij voegde eraan toe dat hij eveneens dinaso-sympathisant was³⁰. Jos Remacle kwam, net zoals zijn broer, allicht uit het Jongdinaso. August Schollen en Victor Nobels waren effectief in het Verdinaso actief geweest. Emiel Zurings kwam daarentegen uit Rex³¹. De Brandt, Schollen en Remacle zullen we in het tweede deel van dit artikel nog als jodenjagers ontmoeten.

De Antwerpse SS-afdeling was aanvankelijk in de Charlottalei 23, het voormalige lokaal van het Antwerpse Verdinaso, gevestigd. Omstreeks begin 1942 verhuisde ze naar de Quellinstraat 37, eveneens in de omgeving van het Centraal Station en dus dichtbij de ‘jodenbuurt’. De SS-Stormban Antwerpen organiseerde oefeningen, lessen, propagandamarsen en allerhande pro-Duitse plechtigheden en Storm- en Troepvergaderingen, waar, naast de *Leeuw van Vlaanderen*, ook het *Horst Wessel-lied* werd gezongen. De leden ontvingen hun opleiding eerst in het Duitse Sennheim en vervolgens in de *SS-Vorschule* in het kasteel van Horst in Schoten (Antwerpen). Zij kregen eveneens onderricht bij de *Feldgendarmarie* in Kontich. Net zoals VNV- en DeVlag-leden volgden ze geregeld les over ‘rassenkunde’ en het ‘jodenvraagstuk’. De Antwerpse Stormban verleende meermaals haar medewerking aan Duitse politiediensten, zoals de *Feldgendarmarie* en de *Geheime Feldpolizei*, in het kader van razzia’s en andere operaties. Tevens ging ze een aantal maal tot vergeldingsmaatregelen over. Aangezien de Algemeene SS een politieke partij was, deden de SS’ers hun ‘werk’ gratis³².

Wanneer we het Antwerpse SS-kader van nabij bekijken valt het opnieuw op dat er hoofdzakelijk oud-dinaso’s konden worden aangetroffen. Op 30 november 1940 werd de 29-jarige boekhouder Seraf Trio, die lange tijd Antwerps provincieraadslid voor het Vlaamsche Front was geweest en later naar het VNV was overgestapt, tot eerste Antwerps SS-Stormbanleider (provinciaal leider) aangesteld. Voor 1941 wordt in de reeks *Vlaanderen in uniform* de 27-jarige advocaat Frans Dillen vermeld, medestichter van de Algemeene SS-Vlaanderen en zowel oud-dinaso als gewezen algemeen secretaris van het Algemeen Vlaamsch Nationaal Jeugdverbond (AVNJ). Een SS-nota van 5 juni 1941 vermeldt de 28-jarige Adriaan M. Theyssen als Antwerps Stormbanleider, een “Hollander” en cafébaas waarover ons verder niets bekend is. Wegens zijn “slecht gedrag” zou hij op 5 september van dat jaar opgevolgd worden door de 27-jarige bediende Wim Fret, in de jaren 1930 lid van het geradicaliseerde Algemeen Katholiek

30 *Levensloop [Gaston De Brandt]*, 15.4.1941 (Auditoraat-generaal, Dossier Gaston De Brandt). Ook Antwerps Stormbanleider Frans Dillen (zie verder) zou bij de Hoofdgroepening Toerisme terechtkomen.

31 BRUNO DE WEVER, *Greep naar de macht...*, p. 421-422; Auditoraat-generaal, Dossiers Frans Packet en konsoorten (Dossier Emiel Zurings); Informatie Philippe Van Meerbeeck, waarvoor dank.

32 Dossier Stormban Antwerpen (SOMA, Collectie over België in de Tweede Wereldoorlog aangelegd voor de gelijknamige TV-uitzendingen van de BRT, AA 1297, nr. 230/5); BART CROMBEZ, “De Algemeene SS-Vlaanderen” ..., p. 174-176.

Vlaamsch Studentenverbond (AKVS) en oud-dinaso. Op 27 februari 1942 werd Trio opnieuw Antwerps SS-Stormbanleider, om op 1 september 1942 te worden opgevolgd door de 26-jarige gewezen dinaso August Schollen. Op 1 december 1942 was het de beurt aan de 34-jarige Frans Packet, eigenaar van een firma in dons en matrassen en evenzeer een oud-dinaso. Omstreeks augustus 1943 werd deze opgevolgd door de 31-jarige Jos Remacle, zoals vermeld broer van *Dolmetscher* Luc Remacle en voor de oorlog allicht achtereenvolgens in het Jongdinaso en het VNV actief. In 1944 werd tenslotte de 23-jarige violist Jozef Bachot tot Antwerps SS-Stormbanleider aangesteld, opnieuw een gewezen dinaso³³.

In de cruciale periode van de jodenvervolging in Antwerpen, augustus-oktober 1942, droegen, vanuit hiërarchisch oogpunt, dus volgende SS-protagonisten de hoogste verantwoordelijkheid: de opeenvolgende algemene leiders van de Algemeene SS-Vlaanderen Raf Van Hulse en Jef François en hun adjudant Gaston De Brandt, evenals de opeenvolgende leiders van de Stormban Antwerpen, Seraf Trio en August Schollen. Schollen overleefde de oorlog niet. Op 4 december 1942 kwam hij in Brussel bij een aanslag om het leven. Alhoewel de bibliotheek van Trio de heftig anti-joodse brochure *Joden zijn ook mensen!* (Brussel, 1942) van de DeVlag-leider Jef Van de Wiele bevatte, zijn er tot dusver geen bronnen over het concrete aandeel van Trio in de jodenvervolging bekend³⁴. Maar uit hoofde van zijn functie van Antwerps Stormbanleider was hij alleszins medeverantwoordelijk.

Afgaande op zijn naoorlogs strafdossier leek Raf Van Hulse weinig problemen met de jodenvervolging te hebben gehad. Hij las niet alleen *Volksverwering* – orgaan van de gelijknamige anti-joodse organisatie –, maar in zijn bibliotheek waren ook publicaties aan te treffen als het stuitende *Der Untermensch*. Bovendien scheen hij zijn SS-mannen al snel te laten begaan inzake anti-joodse acties. Op 26 april 1941 – op een moment dat Van Hulse nog Stormbanleider voor de provincie Oost-Vlaanderen was – zag de Gentse *Oberfeldkommandantur* zich zelfs verplicht om de lokale SS te verbieden “maatregelen te treffen tegen joden”. Blijkbaar had de Antwerpse ‘pogrom’ van 14 april 1941 – toen een 200 à 400-tal Vlaamse SS’ers en leden van Volkverwering en de Zwarte Brigade (VNV) twee synagogen en het huis van een rabbijn in brand staken en tientallen ruiten ingooïden – ook Oost-Vlaamse SS’ers tot de actie aangezet. Begin december van datzelfde

---

33 Auditoraat-generaal, Dossiers Seraf Trio, Frans Dillen, Wim Fret, Frans Packet en Jos Remacle; Lijst der Stormleiders, 5.6.1941 en PV van verhoor Corneel Torfs, 18.9.1945 [*Idem*, resp. Dossiers Frans Packet en konsoorten (Dossier Oswald Pulinckx) en Dossier Corneel Torfs]; JAN VINCX, *Vlaanderen in uniform. 1940-1945*, dl. 4..., p. 316, 321, 328, 330, 341-342; Interview Maurice De Wilde met Jozef Bachot, 2-3.8.1984 (SOMA, Interviews van verzetslui en collaborateurs gerealiseerd in het kader van de BRT-televisiereeksen over de Tweede Wereldoorlog, AA 1825). Alhoewel hij secretaris was van het AVNJ benadrukte Frans Dillen na de oorlog dat hij nooit lid van het VNV was geweest.

34 Auditoraat-generaal, Dossier Seraf Trio.

jaar publiceerde Van Hulse – intussen tot hoofd van de SS-Vlaanderen benoemd – een artikel waarin hij het had over “de straten zuiveren van joden en plutocraten, vrijmetselaars en andere uitbuiters der volkskracht”. Allicht het schrijven van de Gentse *Oberfeldkommandantur* indachtig voegde hij er echter aan toe dat zulks nu nog niet aan de orde was. Vier maanden later werd echter wel tot de actie overgegaan. Naar aanleiding van de moord op een SS'er in het Oost-Vlaamse Geraardsbergen gooide hij, samen met vijf andere SS'ers, de ruiten van een lokale joodse middenstander in en viel hij verscheidene “Engelsgezinden” lastig³⁵.

De opvolger van Raf Van Hulse, Jef François, had in het Verdinaso een vooraanstaande positie ingenomen en hij behoorde er tot de nazi gezinde vleugel. Reeds voor de oorlog had hij regelmatig contacten met nazi-Duitsland en woonde hij meerdere redevoeringen van Hitler bij. Al snel hield hij er anti-joodse opvattingen op na. Zo hechtte hij onder meer geloof aan de anti-joodse publicatie *De protocollen van de Wijzen van Sion*³⁶.

Gaston De Brandt van zijn kant wees er in zijn tijdens de bezetting opgesteld *curriculum vitae* op dat hij voor de oorlog wegens zijn “anti-joodse propaganda en Duitsgezindheid” als bestuurslid uit de socialistische mutualiteit van Berchem was ontslagen. Indien we hem mogen geloven, ontstond zijn sympathie voor Duitsland – net zoals bij andere Vlaamse nationaal-socialisten van het eerste uur – reeds in 1929. Het wekt geen verwondering dat tijdens de oorlog zijn bibliotheek heel wat anti-joodse geschriften bevatte. Na de bezetting omschreef een getuige hem als “een van de wreedste jodenvervolgers van de SS”. Volgens een andere getuige had De Brandt een lijst met aan te houden Antwerpse joden op zak. Op 17 december 1942 schreef De Brandt een brief naar Ernst Laïs van de Sipo-SD Antwerpen waarin hij de Turks-joodse handelaar Nissim Cordova aanklaagde als moordenaar van August Schollen. Enige tijd later werd Cordova naar Breendonk gevoerd³⁷.

In Antwerpen – op 1 januari 1942 wordt dat Groot-Antwerpen - werden de Vlaamse SS'ers en *Dolmetschers* al vroeg bij de jodenvervolging betrokken. Vooreerst was er de reeds vermelde Antwerpse ‘pogrom’ van 14 april 1941, datum waarop mogelijk Frans Dillen Antwerps Stormbanleider was. Verder wezen we op het aandeel van *Dolmetscher* Pieter Ganses bij de aanhouding van joden op de trein Brussel-Antwerpen in de periode 22-23 juli 1942. Allicht waren toen ook leden van de Antwerpse SS-Stormban bij de arrestaties betrokken. Hoe kan het anders worden verklaard dat precies in dezelfde periode, op 23 juli 1942 's avonds, twee Antwerpse politieagenten door enkele *Feld-*

---

35 Auditoraat-generaal, Dossier Raf Van Hulse; PIETER JAN VERSTRAETE, “Raf Van Hulse...”, p. 81.

36 LIEVEN SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad...*, p. 287; Interview Lieven Saerens met Jef François, Antwerpen, 26.2.1987.

37 Auditoraat-generaal, Dossier Gaston De Brandt.

gendarmen werden opgevorderd om zich naar het lokaal van de Antwerpse SS in de Quellinstraat te begeven ? Ze moesten een joods echtpaar, dat gepoogd had zich te vergiftigen, naar het Stuivenberggasthuis overbrengen. Bij hun terugkomst moesten ze bovendien een inventaris opmaken van “verschillende voorwerpen”, die toebehoorden “aan verschillende aldaar gebrachte joden”³⁸. Op dat moment was Seraf Trio Antwerps Stormbanleider, met August Schollen als zijn adjudant. Het lijkt uitgesloten dat Trio niet van het gebeuren op de hoogte was. Verder werden in de periode dat Schollen Antwerps Stormbanleider was meermaals Vlaamse SS’ers bij jodenrazzia’s betrokken. Omstreeks 21-23 september 1942 waren er de razzia’s bij de Antwerpse ravitailleringdiensten. Wat later vroeg Schollen een 20-tal SS-vrijwilligers om aan diverse jodenrazzia’s deel te nemen.

IV. De jodenrazzia’s bij de Antwerpse ravitailleringdiensten : de Antwerpse SS-Stormban ‘en bloc’ ingezet

Maandelijks konden bij de Antwerpse stadsdiensten de ravitailleringkaarten worden afgehaald. In september 1942 besloot de *Dienststelle* Holm van die gelegenheid gebruik te maken om jodenrazzia’s uit te voeren. Erich Holm schakelde niet alleen de *Feldgendarmerie* in, maar vroeg ook de hulp van de Antwerpse SS-Stormban. Afgaande op naoorlogse SS-getuigenissen ziet het er naar uit dat de Antwerpse Stormban zowat ‘*en bloc*’ werd ingezet.

In Borgerhout, Berchem en Deurne waren de ravitailleringkaarten in de respectieve gemeentehuizen te verkrijgen, in Antwerpen in de Stadsfeestzaal op de Meir. De leiding van de actie was in handen van Erich Holms adjudant Karl Vierk. De actie werd handig gecamoufleerd. De leden van de *Dienststelle* Holm en de Vlaamse SS’ers waren in burger gekleed en mengden zich onder het nietsvermoedend publiek. Letterlijk achter de coulissen stonden gewapende *Feldgendarmen*. De aanhoudingen beperkten zich niet tot joden. Telkens wanneer er niet-joodse Antwerpenaren paspoorten van ondergedoken joden aanboden, diende het personeel van de ravitailleringdienst die paspoorten aan een lid van de Sipo-SD af te geven. Vervolgens werden de ‘onrechtmatige’ bezitters “afgezonderd” en – onder begeleiding van *Feldgendarmen* en Vlaamse SS’ers – “verplicht” de verblijfplaats van de joden in kwestie aan te duiden. Alle gearresteerde joden werden met ‘opgevorderde’ vrachtwagens van Antwerpse verhuisfirma’s naar de Mechelse Dossinkazerne gevoerd³⁹.

Bij de actie kwamen een aantal jodenjagers-SS’ers voor het eerst uitdrukkelijk in beeld, waaronder heel wat die zich op hun *SS-Stamkaart* “Rooms-katholiek” noemden. In de Antwerpse Stadsfeestzaal waren onder meer Joris Wiethase (“Rooms-katholiek”), Karel

³⁸ LIEVEN SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad...*, p. 591-592.

³⁹ *Idem*, p. 637-639.

- De SS-Stormban Antwerpen in volle parade tijdens de zomer van 1944, luttele weken voor de bevrijding. Vooraan met gestrekte arm stormbanleider Jozef Bachot. Links van hem Stormleider Lode Janssens. (Foto Auditoraat-generaal)

Janssens (“Rooms-katholiek”) en Felix Lauterborn actief. Gustaaf Vanniesbecq zou zowel het gemeentehuis van Berchem als de gemeentehuizen van Borgerhout en Deurne tot zijn werkterrein hebben uitgekozen. De transporten naar Mechelen stonden meestal onder de leiding van Paul Martens ⁴⁰. We zullen hen nader portretteren wanneer we het in het tweede deel van dit artikel hebben over het 20-tal Vlaamse SS-vrijwilligers.

Daarnaast werkte ook de 21-jarige Karel Maes (“Christelijk”), gewezen Rexist en bediende in de houthandelszaak van zijn vader, aan de actie in de Antwerpse Stadsfeestzaal mee. Hij was pas op 12 mei 1942 tot de SS toetgetreden, maar had zijn sporen reeds verdiend tijdens de Antwerpse ‘pogrom’ van 14 april 1941. Meerdere

---

⁴⁰ *Ibidem.*

getuigen zagen hem toen met anderen de deuren van de synagoge in de Oostenstraat inbeuken. “Hij is dan met de bende naar boven gelopen en heeft daar de vensters kapotgeslagen. Ogenblikkelijk daarop zag ik dat hij een joodse vrouw met twee kinderen letterlijk buiten de synagoge trapte”. Het bleek om de dochter van de “huisbewaarder” van de synagoge te gaan. Daarop liep Maes terug naar boven “en wierp hij vanuit de eerste verdieping waardevolle stukken naar buiten, zoals gebedenboeken, kandelaars enz.” Tot slot stak hij met een brandende toorts de gordijnen in brand. Maes kwam blijkbaar uit een anti-joods milieu. Onder zijn ‘pogrom’-handlangers bevond zich ook zijn vader. Over de razzia’s van 21-23 september 1942 bij de Antwerpse ravitailleringsdiensten wist Karel Maes zich na de oorlog enkel te herinneren dat ze met “een kleine camion” gebeurden, “waarna we de mensen terugbrachten naar de feestzaal op de Meir, waarna ze overgebracht werden in camions van [de verhuysfirma] Jambers naar Mechelen, naar de Dossinkazerne”⁴¹.

Alhoewel daarover nog verder onderzoek dient te worden verricht, zijn we geneigd om de periode die onmiddellijk volgt op de razzia’s bij de rantsoeneringsdiensten als de ‘chaotische fase’ te bestempelen. Inderdaad, het lijkt erop dat in die periode diverse SS’ers van de Stormban Antwerpen als een zootje ongeregeld, zonder begeleiding van de *Feldgendarmarie* en de Sipo-SD, Antwerpen doorkamden op zoek naar joden en joodse bezittingen. Zo situeerde de 22-jarige jodenjager-SS’er Alfred Van Malder (“Rooms-katholiek”), letterzetter en schoonbroer van jodenjager Jozef (Leo) Trappers (zie Deel 2 van dit artikel), zijn deelname aan de jodenvervolging in een ‘beginfase’, waaraan “al de leden van de Storm moesten [*sic*] deelnemen”, inclusief de FK-mannen (*Flandernkorps*), waartoe hijzelf behoorde. In tegenstelling tot andere collega’s werkte Van Malder echter nauw met de Duitsers samen. “Wij werden in de Quellinstraat [het hoofdkwartier van de Stormban Antwerpen, LS] door Duitsers met auto’s afgehaald. Zij reden dan naar een bepaalde straat in de stad. Gewone politiemannen in uniform moesten eveneens aan die acties deelnemen [*sic*!]. Wij moesten de wacht houden bij de auto’s terwijl de Duitsers de huizen binnengingen. Dezen brachten dan joden aan die op de auto’s werden geplaatst. Terwijl de Duitsers vervolgens terug binnengingen om huiszoekingen te doen moesten wij de joden bewaken”. In een latere periode, aldus Van Malder, “werden we uitgeschakeld en was het enkel nog de SS [de gewone SS-mannen, LS] die hieraan deelnamen”⁴².

---

41 PV’s van verklaringen Gaston Jacqmain en Adolphe Dekrijger, resp. 6.7.1945 en 16.10.1947, evenals PV van verhoor Karel Maes, 26.2.1946 [Auditoraat-generaal, Dossiers Frans Packet en konsoorten (Dossier Karel Maes)]; PV van verklaring Adolphe Dekrijger, 11.12.1947 (Auditoraat-generaal, Dossier Volksverwering).

42 PV’s van verhoor Alfred Van Malder, 9.7.1945 en 23.6.1947 [Auditoraat-generaal, Dossiers Frans Packet en konsoorten (Dossier Alfred Van Malder)].

Alfred Van Malder, ex –lid van de in 1937 opgerichte Nederduitse Hitlerjeugd, was de zoon van een gewezen diamantslijper en gewezen bemanningslid op één van de schepen van de *Red Star Line*. Hij had enkel lager onderwijs gevolgd en werd vervolgens loopjongen in een drukkerij. Of hij reeds voor de oorlog lid was van de Nederduitse Hitlerjeugd is onduidelijk. Voor de bezetting was hij alleszins actief in het in 1935 opgerichte Vlaamsch Instituut voor Volkskunst (VIVO), dat politiek gezien aansloot bij het gedachtegoed van het Vlaams-nationalisme en de Groot-Nederlandse beweging, en deed hij wandeltochten met de in 1931 opgerichte Vlaamsche Jeugdherbergcentrale, die politiek gezien op dezelfde lijn stond met het VIVO en steeds meer naar (uiterst) rechts opschoof. Tevens bezocht hij regelmatig Malpertuus, het partijlokaal van het VNV. Bij het begin van de bezetting trad hij als letterzetter in dienst bij de VNV-uitgeverij *Volk en Staat*. Omstreeks midden 1941 kwam hij bij de Erla-fabrieken terecht. Op 11 december 1941 sloot hij bij het *Flandernkorps* van de Algemeene SS-Vlaanderen aan. Na de oorlog erkende hij dat hij meegewerkt had aan “vervolgings-expedities tegen de joden”, maar hij wist zich de juiste datum niet meer te herinneren ⁴³.

Mogelijk zijn in deze fase ook de jodenrazzia's / annex diefstallen van de technisch bediende André Laureys en de “student” Roger Van den Eynde te situeren. Ze grepen einde september 1942 – mogelijk 28-29 september – in de Wipstraat, de Kievitstraat en omgeving plaats, met andere woorden midden in de ‘jodenbuurt’. De 20-jarige Laureys (“Rooms-katholiek”), zoon van de Antwerpse geneesheer-tandheekkundige Jan Laureys, was afkomstig uit het Verdinaso. Hij was allesbehalve een goede leerling. Na tevergeefs in drie katholieke colleges (in Antwerpen, Putte en Aalst) humaniora te hebben gevolgd, volgde hij privé- en tenslotte technisch onderwijs. Het mocht blijkbaar weinig baten. Tijdens de oorlog vond hij uiteindelijk werk als technisch bediende bij Gevaert. Later (1942-1943) ging hij bij Erla aan de slag. Omstreeks december 1941 werd hij lid van de Algemeene SS-Vlaanderen. Hij leek erg rancuneus en opvliegend, en schuwde daarbij geen harde woorden. Toen hij in december 1941 vernam dat zijn broer, Oostfrontvrijwilliger Stéphane Laureys, door een Russische hinderlaag gewond was geraakt, schreef hij hem : “[Ik was al] razend op die vuil ratten van Russen, nu ben ik er nog veel razender dan ook, moest ik U plaats geweest zijn ik zou [hen] wel kunnen kapot gemaakt hebben, dat zijn eigenlijk geen mensen, noch dieren (...). Ik weet niet hoe God nog zo'n vuil Russen laat leven” ⁴⁴.

Gezien zijn vaders vooroorlogse strijd tegen het antisemitisme blijft André Laureys' actieve deelname aan de jodenvervolging wat een raadsel. Hij leek er weinig bij na te denken en alles wat als een ‘spel’ te beschouwen. Reeds op 7 oktober 1942 werd hij, als medeplachtige van jodenjager Neel Torfs (“Rooms-katholiek”, zie Deel 2), door

---

⁴³ Auditoraat-generaal, Dossiers Frans Packet en konsoorten (Dossier Alfred Van Malder).

⁴⁴ O.m. André Laureys aan Stéphane Laureys, 7.12.1941 (Auditoraat-generaal, Dossier André Laureys).

de Antwerpse politie (Opsporingsdienst) ondervraagd en geverbaliseerd voor de plunderingen in de jodenbuurt van een 10-tal dagen voordien. Daaruit bleek ook dat hij evenzeer jodenjager Roger Van den Eynde kende. “Ik ben lid van de SS en heb mede dienst gedaan om de joden op te zoeken”, zo vatte hij die voor de joden desastreuze periode samen. “Einde september ll. zijn wij in den gang der synagoog Kievitstraat gegaan om te zien of er geen joden meer waren. Ik heb daar aan de deur ene koperen huls zien hangen en heb er een slag op gegeven. Zij is er afgevallen en hield een joods gebed in. Een kadertje met Hebreeuwsen tekst werd er door mij gevonden. Ik heb dan aan [Roger] Van den Eynde gevraagd of hij het wilde bijhouden voor mij, want dat ik deze voorwerpen graag als aandenken zou willen bewaren. Er is verder niets gebeurd. Ik heb geen slechte bedoelingen gehad. (...) Ik heb in ‘t geheel niets mede naar huis genomen. Wij zijn nooit in ledigstaande huizen geweest”⁴⁵.

Roger Van den Eynde (“Rooms-katholiek”), zoon van een politieagent, was amper 18 jaar oud en woonde in Borgerhout. Midden 1942 brak hij zijn studies (4de humaniora) aan het Sint-Michielscollege in Brasschaat af, om toe te treden tot het *Flandernkoprs* van de SS, de DeVlag en Volksverwering. Als SS-wacht op het vliegveld van Sint-Truiden was hij sinds juli 1942 officieel lid van de SS-Troep Sint-Truiden, maar blijkbaar kwam hij in zijn vrije uren in Antwerpen een handje toesteken bij de jodenvervolging. Over hetzelfde gebeuren als André Laureys door de Antwerpse politie (Opsporingsdienst) op 7 oktober 1942 ondervraagd en geverbaliseerd, had ook hij geen last van een slecht geweten. Het ging hier niet om diefstal maar om ‘giften’ van de joodse slachtoffers. “Ik heb in de jodenwoningen niets ontvreemd. Wel heb ik een en ander gekregen zoals iedereen die er bij was toen de [joodse] mensen [in een kamion] opgeladen werden. Zo kreeg ik in de Provinciestraat nr. 147 1,5 kg. meel. Ik heb hiervan brood laten bakken bij bakker Broos, Kerkstraat nr. 132 (...). Drie doosjes kaarsjes heb ik ook gekregen van vertrekkende joden (...). Bij bakker Broos heb ik een marmeren inktpot gegeven die ik gekregen had van de huidige bewoner van het huis Ramstraat 12 [een Rijksduitser die na de deportatie van de oorspronkelijke joodse inwoners het huis betrok, LS]”. En over het feit dat hij toch wel opvallend veel sleutels in zijn bezit had, verklaarde Van den Eynde : “Ik ben in bezit van een doos met sleutels dewelke meestal voortkomen van de Wipstraat. Als de joden in de auto stapten moesten zij de sleutels afgeven. Ik heb deze bijgehouden en nadien willen afgeven aan mijn leider die zegde verkoopt ze

---

45 PV van verhoor André Laureys door Politiecommissariaat [Antwerpen] – middenafdeling – opsporingsdienst, 7.10.1942 (Auditoraat-generaal, Dossier Corneel Torfs). Over de vooroorlogse strijd van zijn vader, Jan Laureys, tegen het antisemitisme (en fascisme) : LIEVEN SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad...*, p. 306-308, 369-370, 419-420 en *passim*. Om het geheel nog ingewikkelder te maken : ook Jan Laureys werd tijdens de bezetting lid van de Algemeene SS-Vlaanderen en ging als geneesheer voor de *Organisation Todt* werken.

op de Vogelenmarkt. We hebben nergens bij middel van deze sleutels in ene woonst binnen geweest”⁴⁶.

Na deze ‘chaotische fase’ volgde een meer ‘gestructureerde fase’, toen omstreeks begin oktober 1942 Antwerps SS-Stormbanleider August Schollen een 20-tal SS-vrijwilligers vroeg. Daarover zullen we het in ons volgende deel hebben (BEG 16). Daarin gaan we ook in op de naoorlogse afloop : welke jodenjagers-SS’ers konden voor de rechtbank worden gedaagd, wat was hun strafmaat, welke overwegingen speelden daarbij een rol en wanneer kwamen ze vrij ?

---

* LIEVEN SAERENS (°1958) is doctor in de geschiedenis (KU Leuven, 1999). Hij was o.m. archivaris bij het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC, Leuven). Sinds 2002 is hij onderzoeker bij het SOMA. Hij publiceerde hoofdzakelijk over de houding van de Belgische publieke opinie tegenover de joden (einde 19de eeuw-ca. 1950).

---

⁴⁶ Auditoraat-generaal, Dossier Roger Van den Eynde; PV van verhoor Roger Van den Eynde door Politiecommissariaat [Antwerpen] – middenafdeling – opsporingsdienst, 7.10.1942 (Auditoraat-generaal, Dossier Corneel Torfs).